

Эскертүү: Коронавирус пандемиясы учурунда балдарды коргоо¹

Сүрөттөр ЮНИСЕФтен алынды/Леонардо Фернандез/Индия 2019

Кириш сөз

COVID-19 сыяктуу жугуштуу оорулар балдар өсүп жана жетилип келе жаткан чөйрөгө терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Үй-бүлөдө, достору арасында, күнүмдүк жашоодо жана коомчулуктун чөйрөсүндөгү терс таасирлер, балдардын сак-саламаттыгына, өсүшүнө жана коопсуздугуна терс кесепеттерди жаратышы мүмкүн. Мындан тышкары, COVID-19 илдетинин жайылышына бөгөт коюу чаралар, балдарды коргоодогу айрым тобокелчиликтерге жол ачышы мүмкүн. Үй карантини, бир мекемедеги карантин жана аянт ичи карантин болобу, бул чаралардын бардыгы балдарга жана алардын үй-бүлөсүнө терс таасирин тийгизиши мүмкүн.²

¹ Сунушталган шилтеме: Гуманитардык акция учурундагы балдарды коргоо альянсы, Техникалык эскертме: Коронавирус пандемиясы учурунда балдарды коргоо, 1 версиясы, март 2019

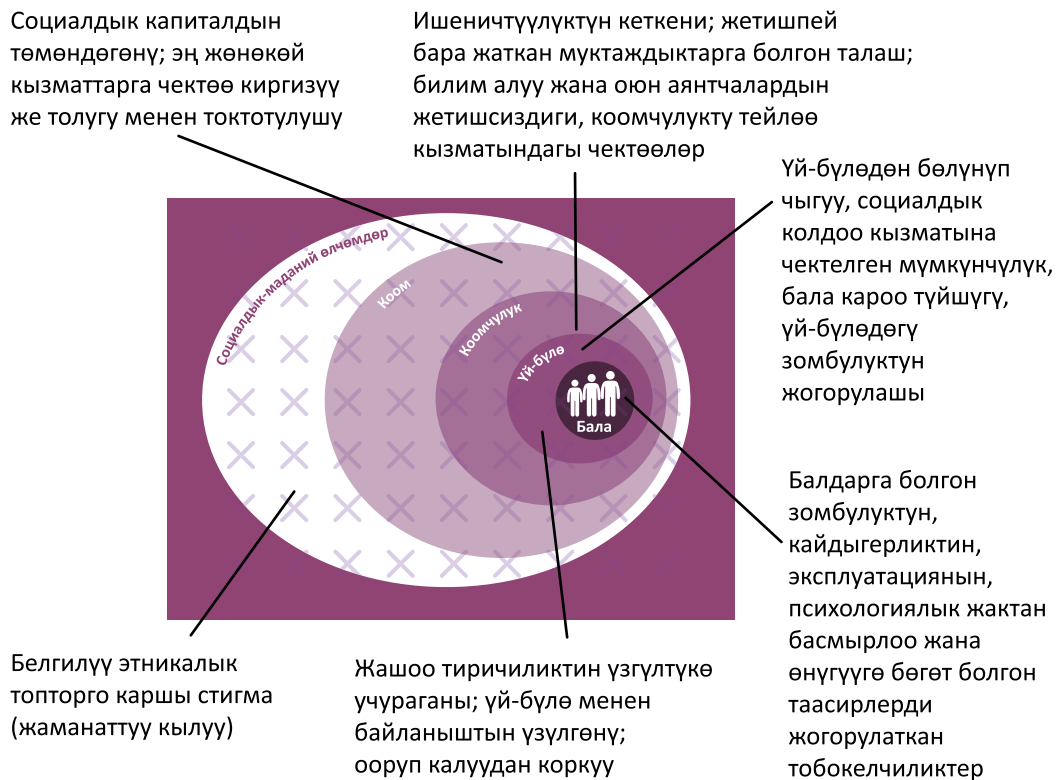
² Карантин тууралуу кошумча маалымат үчүн жугуштуу оорулар тараган учурунда балдарды коргоо боюнча нускаманын 14-15 беттерин караңыз.

Бул эскертүү катары берилген маалымат, COVID-19 пандемиясы учурунда, балдарды коргоодогу тобокелчиликтерди жоюуда, балдарды коргоо боюнча иш алып барган кызматкерлерге жардам катары даярдалган. Биринчи бөлүм, балдарды коргоодо COVID-19 илдети жараткан тобокелчиликтер тууралуу маалымат берет. Экинчи бөлүм 2019-жылга ылайык, гуманитардык акция учурунда балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттарга дал келген программалык тандоолор боюнча маалымат берет.

1. Коронавирусту эске алуу менен балдарды коргоо

COVID-19, балдар жашап жаткан чөйрөгө бат эле өзгөртүү киргизиши мүмкүн. Мектептердин жабылышы жана көчөдө жүрүү тоскоолдуктары сыяктуу, карантинден улам жаралган чектөөлөр балдардын күнүмдүк жашоосуна бөгөт болуп, ата-энелерге үйдө калган балдарды карай турган шарттарды түзүү же жумуштан чыгуу түйшүктөрдү жаратат. COVID-19 илдетине байланыштуу стигма жана дискриминация балдарды кодулоого же психика-социалдык жактан жабырланууга алып келиши ыктымал. Оорунун жайылышына бөгөт коюуда, гендерге таандык муктаждыктарды жана айымдар менен кыздардын аярлуулугун эске албаган чаралар, аларды коргоодо айрым тобокелчиликтерди алып келип, түзүлгөн кырдаалга адаптация болууга тоскоолдук жаратат. Социалдык-экономикалык жактан аярлуу катмарга кирген же адамдар топтошуп жашаган жерлердеги балдар жана үй-бүлөлөр өзгөчө тобокелчиликке кирет.

1.1. COVID-19 илдетинин социалдык-экологиялык жактан таасири

1.2. Балдарды коргоодогу тобокелчиликтер

Астындагы берилген маалыматта, балдарды коргоодогу айрым тобокелчиликтер азыркы COVID-19 пандемия учурунда келтирилсе, башка потенциалдуу тобокелчиликтер мурдакы жугуштуу оорулардын жайылышы учурунан алынган.

COVID-19 жана ага байланыштуу бөгөт чаралар жараткан тобокелчиликтер	Тобокелчиликтердин себеби
Балдарды коргоодогу тобокелчилик: Физикалык жана эмоционалдык кемсинтүү	
<ul style="list-style-type: none"> • Көзөмөлдүн төмөндөгөнү жана балдарга кайдыгер мамиле кылуу • Балдарга болгон зомбулуктун жогорулашы • Балдар жабыркай турган уулануу, жана башка тобокелчиликтер • Балдарды коргоо кызматтарына басым же алардын жетишсиздиги 	<ul style="list-style-type: none"> • Балдарга кам көрүү/мектептердин жабылышы, балдарды кароо кызматынын уланышы, карантин/жабыркагандарга кам көргөндөрдүн изоляциясы • Ооругандарга кам көргөндөр арасында жана коомчулукта стресске кабылуу • Уулуу заттардын жана спирттен жасалган заттардын (дезинфекция максатында) ар жерде жеткиликтүү болгону • Окуяларды жеткирүүдөгү тоскоолдуктардын жогорулашы
Балдарды коргоодогу тобокелчилик: Гендердик зомбулук	
<ul style="list-style-type: none"> • Балдарды сексуалдык максатта пайдалануу тобокелчилигинин жогорулашы, коммерциялык максатта балдарды сексуалдык кулчулукта колдонуу жана эрте никеге турууну зордоо • Балдарды коргоо кызматтарына басым же алардын жетишсиздиги 	<ul style="list-style-type: none"> • Балдардын үй-бүлөсү тарабынан коргоонун азайышы • Үйдөгү кирешенин азайышы/Азык-түлүк жана башка керектелген кызматтардын четтен келишине көз каранды болуу • Кыздарга гендердик негизде жүктөлгөн үйдөгү жоопкерчиликтер, мисалы үй-бүлөнүн башка мүчөлөрүнө кам көрүү же үй иштерин жасоо • Окуяларды жеткирүүдөгү тоскоолдуктардын жогорулашы жана медициналык кызматка кайрылуу
Балдарды коргоодогу тобокелчилик жана психикалык-социалдык стресске кабылуу	
<ul style="list-style-type: none"> • Өлүмдөн, оорудан улам жакындарынан айрылуудан келип чыккан балдардын кайгы же коркуусу жараткан стресс • Буга чейин бар болгон психикалык оорулардын күчөп кетиши • Психикалык-социалдык ден соолукту колдоо кызматтарына болгон басым же алардын жетишсиздиги 	<ul style="list-style-type: none"> • Дарылоо мекемелеринде же үй карантиндеги изоляциядан келип чыккан стресстин жогорулап кетиши • Өнөкөткө айланган психикалык оорулардан жабыркаган балдар жана аларга кам көргөндөр/ ата-энелер адаттагы кайрылып жүргөн дарылоо жайларына бара албай калышы • Карантинге байланыштуу чектөөлөр коомчулук ичинде коркуу жана паника жаратышы мүмкүн. Бул өзгөчө, эмне болуп жатканын түшүнбөгөн балдарга тиешелүү

COVID-19 жана ага байланыштуу бөгөт чаралар жараткан тобокелчиликтер		Тобокелчиликтердин себеби	
Балдарды коргоодогу тобокелчилик: Балдарды иштетүү			
<ul style="list-style-type: none"> • Кооптуу (ден соолугуна зыян) же ашыкча иштеткен чөйрөлөрдө балдарды иштетүүнүн жогорулап кетүүсү 	<ul style="list-style-type: none"> • Үйдөгү кирешенин азайганы же токтоп калышы • Мектептердин жабылганы себебинен балдарды иштетүү мүмкүнчүлүгү 		
Балдарды коргоодогу тобокелчилик: Кароосуз калган жана үй-бүлөсүнөн бөлүнүп кеткен балдар			
<ul style="list-style-type: none"> • Бөлүнүп кетүү • Кароосуз калуу же үйдө баланын ээн калышы • Тиешелүү мекемелерге киргизүү 	<ul style="list-style-type: none"> • Ата-энесин/кам көргөн кишини жоготуу • Изоляция/карантинден улам балдар кам көргөн кишилерден бөлүнүүсү • Ата-энеси тарабынан балдарын илдет жайылбаган жердеги үй-бүлө менен жашоо үчүн жиберүүсү 		
Балдарды коргоо тобокелчилиги: Социалдык изоляция			
<ul style="list-style-type: none"> • Илдетти жугузуп алган же жугузууга шектелген бала же балдардын социалдык стигматизацияга (четтетип, жаманаттуу кылуу, бөлүү) кабылуусу • Көчөдө жашаган/иштеген балдар арасында тобокелчиликтин жогорулашы/жардамдын жетишсиздиги • Мыйзамды бузган, алардын арасында кармалган балдардын арасында тобокелчиликтин жогорулашы/жардамдын жетишсиздиги 	<ul style="list-style-type: none"> • Илдетти жугузуп алганы шектелген балдардын социалдык жана расалык дискриминацияга кабылуусу • Кароосуз калган жана коомчулуктан сыртта/четте калган топторго илдеттин ашыкча таасири • Аярлуу катмардагы балдар жана үй-бүлөлөр үчүн жөнөкөй кызматтардын жабылганы же жетишсиздиги • Жаңы төрөлгөн балдарды ата-энелер карантинден улам каттоого тургуза албагандыгы 		

2. Балдарды коргоо

Мамлекет менен көмөктөшүү аркылуу демилгелерди ишке ашыруу, башка секторлор менен бирге иш алып баруу жана балдарды коргоодо белгилүү программаларды колдонуу COVID-19 пандемиясы учурунда эң негизги приоритеттер.

2.1. Мамлекет менен түрдүү тармактарда иш алып баруу

Балдарды коргоонун минималдык стандарттарында жазылгандай, жугуштуу оорулардын алдын алуу жана тиешелүү чараларды көрүү аракетинде бир канча тармактарда биргелешип иш алып баруу зарыл. Бир канча тармактарда иш алып барууда балдар жана аларга кам көргөндөрдүн муктаждыктары толугу менен камсыздандырылышы зарыл. Бул өз иретинде балдарга оң таасирин тийгизет. Балдарды коргоо аракеттерин көргөн адамдар диний жана улуттук лидерлер менен биргелешип иш алып барыш керек.

Алар төмөнкү приоритеттерге көңүл бурушу зарыл:

- Балдардын илдетке чалдыккан учурларды каттоонун стандарттык тартиптерин сактоо
- Үй-бүлөдөн бөлүнүп кетүү жана балдарды коргоодо башка тобокелчиликтерди азайтуу же алдын алуудагы тартиптерди сактоо;
- Оорудан келип чыккан стигма же социалдык четтөө/бөлүүгө бөгөт коюу:
- Илдеттин жайылышынын себебинен балдардын өзгөчө тобокелчиликтери жан аярлуулугу жөнүндө коомчулукту кабарлоо/билдирүү;

Мамлекет менен иш алып барууда, балдарды коргоо аракеттерин көргөн адамдар COVID-19 илдетине байланыштуу көрүлгөн чаралар, эл аралык стандарттары, Дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун (ДССУ)нун кеңештери жана дискриминациядан арылган адам укуктарын эске алуу менен ишке ашырылышы керек.

Балдарды коргоодо мамлекет менен биргеликте ар кандай тармактарда ишке ашырыла турган приоритеттүү багыттар:

Ден соолук (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 24)

- Аярлуу катмардагы балдар жана алардын үй-бүлөлөрү медициналык кызматтарды акысыз пайдалана тургандыгына кам көрүү.
- Балдарды коргоодогу маселелерди саламаттыкты сактоо тармагындагы баамдоо жана көзөмөл жүргүзүү ыкмаларына кошуу үчүн кам көрүңүз.
- Балдарды коргоо системасы менен медицина кызматтарынын ортосунда балдардын илдетке чалдыккан учурларды каттоодо стандарттык тартиптерди иштеп чыккыла.
- Балдарды изоляцияга кабыл алууда жана үй-бүлөдөн чыгарып жаткан учурда балдарга ыңгайлуу шарттарды түзгөнгө аракет кылгыла.
- Балдар менен убактылуу бөлүнгөн ата-энелери/кам көргөндөрү ортосунда бат-бат көрүшүп, баарлашканга шарт түзүп бергиле.
- Балдарга ыңгайлуу шарттардагы мекемелердин түзүлүшүнө кам көрүңүз. Балдарга ылайыкташтырылган баарлашуу шарттарын түзүп, дарылоо же карантин учурунда алардын психикалык саламаттыгына кам көрүү чараларын көргүлө.
- Медицина кызматында иштегендер үчүн балдардын өзүнө-өзү кам көрүү жолдорун көрсөткөн тренинг өткөргүлө.
- Коопсуз, балдар үчүн ылайыкташтырылган кайтарым байланыш жана арыздар үчүн механизмдерди иштеп чыккыла.
- Зордуктоо кесепеттерине клиникалык шарттарда даярдыкты күчөткүлө жана бул максатта эң керектүү жабдууларды даяр кармап тургула.
- Психикалык ден соолук жана психикалык-социалдык колдоо менен бирге COVID-19 оорусунан жабыркаган балдар жана аларга кам көргөндөрдөгү билдирүү жасап туруу зарыл.
- COVID-19 илдети учурунда алдын ала түзүлгөн планга балдарды коргоо чараларын да киргизгиле.
- Элди тейлөөгө даяр кызматтар тууралуу маалыматты камтыган билим берүү жана коммуникациялык материалдар чектелген өлчөмдөгү тексти камтып, балдарга ылайыкташтырылган болушуна кам көргүлө.

Суу, санитария жана гигиена (ССГ) (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 26)

- Саламаттыкты сактоо мекемелерде, мектептерде, балдарга кам көрүү борборлорунда, жана башка балдарды кароо мекемелеринде балдарга ыңгайлуу болгон кол жуу турган шарттарды түзүп бериңиздер.
- Балдарга, ата-энелерге/балдарга кам көргөндөргө багытталган постерлер, инфографика сыяктуу, балдарды гигиенаны сактоого үндөгөн иш-аракеттер илдет тараганга чейин жана илдет жүрүп жаткан учурда аткарылышы зарыл.

- Кол жууй турган жерлердеги коопсуздукту сактоо үчүн муктаждыктарды сыноо максатында атайын текшерүүлөрдү өткөрүү зарыл.

Тамактануу (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 25)

- Карантин жана өздүк карантинди өткөрүп жаткан балдар жана үй-бүлөлөргө сапаттуу тамактануу берилиши керек.
- Тамактануу жайларда коопсуздукту сактоодо муктаждыктар каралып, каралбаганын текшерүү үчүн чара көрүңүз.

Билим алуу (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 23)

- Мектептеги окууну үзгүлтүкө учуратпоо аракетинде балдар үчүн ыңгайлаштырылган сырттан окуу (ТВ, радио же онлайн) ыкмаларын колдонула.
- Балдарды кароо кызматын колдоно албай калган ата-энелер жана балдарга кам көргөндөр үчүн мамлекет менен жеке ишканаларды жеңилдетилген иштөө убакыттарды түзүп берүү аракетин көргүлө.
- Паника жана стресстен арылуу максатында балдар жана ата-энелерге коопсуздукту камсыздай турганын ишендирген билдирүүлөрдү жасоодо мектеп менен иш алып баргыла.
- Мугалимдер жана мектептин башка жумушчуларын стресске кабылуунун белгилерин аныктай алыш үчүн атайын тренинг өткөргүлө.
- Мугалимдер менен ыктыярчылар гендердин негизинде зомбулуктун алдын алуу жана болтурбоо боюнча билим жана жөндөмдөргө ээ болушуна кам көрүңүз.
- Мектептерде балдар үчүн ыңгайлаштырылган кайтарым байланыш жана арыздануу механизмдерин иштеп чыккыла.
- Балдарды коргоо боюнча жана үй-бүлөнү таап, кайрадан биригүү тууралуу билдирүүлөрдү иштеп чыгып, мектептерде таратып, көрсөткүлө.
- Билим берүүдө балдарды коргоо жоопкерчилигин аткарган кишилер менен стигма жана социалдык четтөөнүн алдын алуу боюнча иш алып баргыла.

2.2. Балдарды коргоо боюнча атайын программалар

COVID-19 учурунда балдарды коргоодо минималдык стандарттарда көрсөтүлгөн иш-аракеттерге кошумча кайсыл чаралар көрүлүшү керек? Тобокелчиликтерди жоюудан сырткары биз коомчулуктардын, үй-бүлөлөрдүн, балдарга кам көргөн кишилердин жана балдардын өзгөчө кырдаалда туруштук бере ала турган сапаттарын күчөтүү зарыл.

Балдарды коргоо боюнча приоритеттүү иш-аракеттер	
Даярдык боюнча иш-аракеттер	Чара көрүү боюнча иш-аракеттер
Балдарды коргоо боюнча стратегиясы: Балдардын сак-саламаттыгы үчүн жеке адамдын же топтордун иш-аракеттери (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 10 жана 15)	
<ul style="list-style-type: none"> • Башкалар менен кеңешип, психикалык саламаттыктын жана психикалык-социалдык колдоо жана билим алуу боюнча иш-чаралардын альтернативаларын аныктагыла • Интервенцияларды (Балдарды коргоо боюнча демилгелерди ишке ашыруу) иштеп чыгууда балдар, өспүрүмдөр жана кыздар менен кеңешкиле 	<ul style="list-style-type: none"> • COVID-19 илдетине байланыштуу балдарды коргоо боюнча медицина жана билим берүү кызматкерлерине тренинг өткөрүңүз • Балдардын психикалык-социалдык колдоо көрсөтүүнүн стратегияларын иштеп чыккыла • Жашына жана гендерине жараша аң-сезимди жогорулатуу боюнча иш-чараларды уюштурула. Тиешелүү топторго бар болгон жолдорду, ыкмаларды колдонула

Балдарды коргоо боюнча приоритеттүү иш-аракеттер	
Даярдык боюнча иш-аракеттер	Чара көрүү боюнча иш-аракеттер
Балдарды коргоо боюнча стратегиясы: Үй-бүлө жана балдарга кам көрүү чөйрөнү күчтөндүрүү (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 16)	
<ul style="list-style-type: none"> Илдет учурунда балдарды коргоого өбөлгө түзгөн маданий же салттуу ишенимдерди аныктап, түшүнүү боюнча балдар, аларга кам көргөндөр жана өнөктөштөр менен биргеликте иш алып баргыла Бала менен ата-эне ортосундагы жандуу мамиленин маанилүүлүгүн баса белгилеш үчүн, аң-сезимди жогорулата турган иш-аракеттерди уюштурула Тиешелүү бийликтин өкүлдөрү менен аярлуу катмардагы балдарга кам көрүүнү күчөтүү максатында агенттиктер арасында биргелешип иш алып баруу боюнча план иштеп чыккыла 	<ul style="list-style-type: none"> Убактылуу кам көрүү борборлоруна, бала жоопкерчиликтүү болгон үй-бүлөлөргө жана багып алган үй-бүлөлөргө багытталган жардам көрсөткүлө Киреше табуу мүмкүнчүлүгү жабыркап калган үй-бүлөлөргө финансылык жана материалдык жардам бергиле (акчалай) Балдар менен алардан бөлүнгөн/ четтетилген үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосунда баарлашууну улантуу үчүн коопсуз мүмкүнчүлүктөрдү түзүп бергиле Балдар үй-бүлөлөрдөн бөлүнүп кетүүсүнө бөгөт коюу боюнча чараларды ишке ашырууда башка тармактарда иш алып барган мамлекет менен бирге иш алып баргыла
Балдарды коргоо боюнча стратегиясы: Коомчулуктун деңгээлинде мамиле кылуу (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 17)	
<ul style="list-style-type: none"> Коомчулуктар балдарды коргоо жаатында аң-сезимди жогорулатуу багытында ойной турган ролду аныктагыла Аярлуу топторду коргоо максатында стратегияларды аныктоодо коомчулуктар менен бирге иш алып барыңыз. 	<ul style="list-style-type: none"> COVID-19 жана ага тиешелүү тобокелчиликтер тууралуу билдирүүлөрдү иштеп чыгууда коомчулук менен иш алып баргыла Коомчулуктар менен сырттан баарлашуунун жеңилдетилген стратегияларын аныктагыла Коомчулуктар менен биргеликте стигматизацияны токтотуу, илдеттен жабыркаган катмарды колдоо боюнча иш-аракеттерди аткаргыла Улуттук же диний лидерлер менен салттуу практиканы адаптация багытында иш алып баргыла
Балдарды коргоо боюнча стратегиясы: Иш башкаруу (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 18)	
<ul style="list-style-type: none"> Фактыларды жалган маалыматтан айырмалоо боюнча социалдык жумушчуларга жана балдарга кам көрүү кызматтарына тренинг өткөргүлө Коомчулуктан четтетилген жана жетүүгө кыйын болгон балдарды камтый турган стратегияларды түзүүдө медицина өкүлдөрү менен бирге иш алып баргыла Тобокелчиликти жоюу чараларын аныктагыла Гендердик негиздеги зомбулукка каршы иш алып барган кызматтарга көмөктөшкүлө 	<ul style="list-style-type: none"> Тобокелчиликке чалдыккан балдарды аныктоо максатында ден соолук тармагында иш алып барган кызматкерлер менен стандарттык иш тартиптерди кайрадан карап чыккыла же жаңыдан түзгүлө Көчөдө эркин жүрүүгө чектөө киргизилген коомчулуктагы зомбулуктан жабыркап жаткан балдарга кам көрүү кызматтарына жетүү боюнча механизмдерди иштеп чыккыла

Балдарды коргоо боюнча приоритеттүү иш-аракеттер	
Даярдык боюнча иш-аракеттер	Чара көрүү боюнча иш-аракеттер
	<ul style="list-style-type: none"> • Коомчулукта же мектептен четтетилген балдарды аныктагыла (үй-бүлө тарабынан каралбай калган балдар, качкын балдар, көчөдө жашап, иштеген балдар, мүмкүнчүлүгү чектелген балдар ж.б.у.с)
Балдарды коргоо боюнча стратегиясы: Алтернативдүү кам көрүү (Балдарды коргоо боюнча минималдык стандарттар 19 стандарт)	
<ul style="list-style-type: none"> • Үй-бүлөдөн бөлүнүп кетүүгө бөгөт коюу боюнча жергиликтүү медицина кызматкерлерине тренинг өткөрүңүз. Кароосуз калган жана үй-бүлөсүнөн бөлүнүп кеткен балдарды аныктагыла • COVID-19 илдети жайылып кете турган учурда коомчулуктагы элдерге чараларды көрүү максатында тренинг өткөргүлө • Үй-бүлөдөн бөлүнүп кетүүгө бөгөт болгон жана үй-бүлө мүчөлөрүн таап, алар менен кайрадан биригүүгө шарт түзгөнгө аракет кылыңыздар 	<ul style="list-style-type: none"> • Коопсуз, үй-бүлөдөн негизделген алтернативдүү кам көрүү аракетин көргүлө • Кам көргөн кишилерден бөлүнүп кеткен балдар алар менен дайыма байланышып туруусуна өбөлгө түзгүлө • Балдарына кайдыгер мамиле жасаганды же балдарын кароосуз тыштап коюуга үндөгөн маалыматтарды таратпагыла • Үй-бүлөдөн узак мөөнөткө бөлүнүп кетүүгө бөгөт коюу максатында тиешелүү бийликтин өкүлдөрү менен биргелешип иш алып барыңыз

<i>Балдарды коргоо тармагындагы COVID-19 кырдаалында балдарды коргоо маалымат булагы</i>	COVID-19 боюнча чараларга байланыштуу балдарды коргоо булактарынын топтому
<i>(COVID-19) илдетинин мектептерде жайылышына бөгөт коюу жана көзөмөл жүргүзүү боюнча негизги билдирүүлөр</i>	COVID-19 илдетинен балдарды жана мектептерди коргоо боюнча нускама
<i>Жаңы (COVID-19) коронавирус илдети боюнча маалымат булактары</i>	COVID-19 жана өзгөчө кырдаалдар боюнча билим жогорулатуу үчүн булактар
<i>COVID-19 илдетинин башка тараптары, психикалык ден соолукту сактоо боюнча маалымат булактары</i>	2019 – жылы жайылган (COVID-19) илдетинин психикалык ден соолукту сактоо боюнча маалымат булактары